

Kehysriiheen sisällytetty esitys sosiaalityöntekijän sijaisena toimivan kelpoisuuden muuttamisesta on sosiaalinen ja taloudellinen riski

Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet lähestyy tällä kirjelmällä hallitusta ja ministeriöitä kehysriihen julkista taloutta vahvistaviin uusiin sopeutumistoimiin sisältyneestä sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimuksista. Osana kehysriihen kokonaisuutta hallitus esitti, että henkilöstön saatavuuden helpottamiseksi ja lastensuojelun riittävyden turvaamiseksi joustavoitetaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kelpoisuusvaatimuksia. Muutos aiotaan saada aikaan muuttamalla sosiaalihuollon ammattihenkilölainsäädäntöä siten, että säädetään kelpoisiksi toimimaan sosiaalityöntekijöiden sijaisina myös sellaiset henkilöt, jotka ovat opiskelleet sosiaalityötä sivuaineena tai opinnot on suoritettu avoimessa yliopistossa.

Sosnetin kritiikki esitykseen

Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet pitää kehysriiheen sisällytettyä esitystä lyhytnäköisenä, kansantaloudellisesti kalliina, asiakasturvallisuutta vaarantavana, hallituksen tavoitteena olevaa sosiaalihuollon henkilöstön työn- ja tehtävärakenteen kehittämistä haittaavana sekä yliopistokoulutusta halventavana. Se on ristiriidassa ministeriöiden yhteisessä SOTEKO-hankkeessa (2021–2023) tehtyyn hyvään työhön. Sosnet pitää kestävämmänä, työrauhaa ja luottamusta rikkovana, että vain yhden työntekijäryhmän kelpoisuuksia lähdetään perusteettomasti madaltamaan samalla kun myös esimerkiksi sairaanhoitajista, lääkäreistä ja psykologeista on pulaa hyvinvointialueilla.

Esitetty ratkaisu on yhteiskunnallisesti kestävä, sosiaalihuollon asiakkaita ja työntekijöitä väheksyvä ja koulutuspoliittisesti lyhytnäköinen sekä ristiriitainen. Sosiaalityö on yhteiskuntatieteellinen ala ja professio, jossa poliittisen tason ratkaisut konkretisoituvat asiakkaiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan välisissä suhteissa. Sosiaalityöntekijän tulee tuntea ja hallita monimutkaistuva toimintaympäristö, kansainväliset sopimukset, perusoikeussäätely, alan substanssilainsäädäntö ja riskit sosiaalisten huolten prosessinomaiseen kasautumiseen. Esimerkiksi lastensuojelussa työskentelevän sosiaalityöntekijän tulee osata ja tunnistaa päihteisiin, mielenterveyteen, lähisuhdeväkivaltaan, kiusaamiseen, kaltoinkohteluun, asunnottomuuteen sekä perheiden psyykkisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja fyysisiin voimavaroihin liittyvät kysymykset. Lisäksi sosiaalityöntekijältä edellytetään eettistä ja juridista osaamista sekä kykyä monialaiseen yhteistyöhön ja palveluverkoston tuntemusta. Sosiaalityön oikea-aikaisuuteen, menetelmiin ja vaikuttavuuteen kohdistuu yhä enemmän osaamisvaateita liittyen kustannusvaikuttavuuden ja sosiaalityön interventioiden arvioimiseen. Sosiaalityön interventioilla puututaan ihmisen perustavaa laatua oleviin oikeuksiin (itsemääräämisoikeus ja perhe-elämän suoja), mikä tekee sosiaalityöstä eettisesti vaativaa yh-

teiskunnallista työtä. Sosiaalityöntekijät käyttävät työsssänsä merkittävää julkista valtaa. Päätöksentekoon sisältyvä harkintavallan käyttö edellyttää sosiaalityöntekijältä edellä mainittua laaja-alaista osaamisperustaa. Se voidaan saavuttaa vain yhteiskunta- tai valtiotieteiden maisterin tutkinnolla, johon sisältyy sosiaalityön pääaineopintojen lisäksi sivuaineopinnot sekä yleis- ja metodiopinnot. Sosiaalityöntekijä voi vastata vaikeisiin lastensuojelun, päihdekierteiden, yhteiskunnallisen eriarvoistumisen ja syrjäytymisen ongelmiin. Sosiaalityöllä vähennetään yhteiskunnallista eriarvoisuutta, edistetään sosiaalista oikeudenmukaisuutta sekä tuetaan haavoittuvassa asemassa olevia, jolloin turvataan yhteiskuntarauhaa ja lievennetään inhimillistä kärsimystä.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölakiin puuttuminen on lyhytnäköistä

Sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) tavoitteena on edistää asiakasturvallisuutta sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun mm. varmistamalla, että ammattihenkilöillä on tehtävänsä edellyttämä koulutus ja ammattitoiminnan edellyttämät valmiudet. Sosiaalityöntekijän ammatti on sosiaalihuollon ainoa ammatti, jonka koulutusvaatimuksena ovat yliopistossa suoritettavat opinnot (7 §).

Yksi ammattihenkilölain tärkeimpiä tehtäviä on ollut luoda edellytyksiä sosiaalialan tehtävärakenteiden ja työnjaon kehittämiseksi. Sosiaalihuollossa työskentelee kaksi sosiaalialan korkeakoulutettua ammattiryhmää: sosionomit ja sosiaalityöntekijät, joita molempia sosiaalihuolto tarvitsee. Sosiaalihuollon tehtävärakenne ei tunne erikoissosiaalityöntekijän vakansseja eikä tohtorintutkinnon suorittaneita sosiaalityöntekijöitä. Terveystieteiden alalla tehtävärakenne on selkeämmin hoidettu (vrt. erikoislääkärit).

Sosnet kannattaa keskusteluissa olevaa tehtävärakenne- ja työnjakouudistusta, kun se tehdään osaamisperustaisesti. Tehtävärakennetyö voi edetä vain, jos tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalta edellytettävä koulutusvaatimus on riittävän korkealla. Ammattihenkilölain hyväksymisen yhteydessä sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta esitti näkemyksensä, että kaikkein vaikeinta päätöksentekoa edellyttävä osuus on tehtävärakenteen ja työnjaon kehittämiseksi syytä kohdentaa sosiaalityöntekijöihin (StVM52/2014vp). **Tämä linjaus on välttämätöntä huomioida. Myös tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävässä olevalta henkilöltä edellytetään opintoja, jotka tosiasiallisesti mahdollistavat sosiaalityöntekijän vaativassa tehtävässä toimimisen.** Voimassa olevan ammattihenkilölain 12 §:n mukaan tilapäisesti enintään vuoden ajan sosiaalityöntekijän ammatissa ei-lailistettuna sosiaalityöntekijänä toimiminen edellyttää, että henkilö opiskelee sosiaalityötä yliopistossa ja on suorittanut sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä ja käytännön harjoittelun. Opiskelija toimii lain mukaan aina ammattiin valmistuneen sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena.

Työvoimapula ja siihen vastaaminen

Sosnet on saanut hyvinvointialueilta tietoa, jonka mukaan kesällä 2023 julkaistu Valviran selkeyttävä tulkinta tilapäisenä sosiaalityöntekijän toimimisesta on kriisiyttänyt sosiaalityöntekijöiden saatavuutta hyvinvointialuilla. Lainsäädäntö ei ole muuttunut, mutta Valvira valvoo lain toteuttamista selkeämmin kuin aiemmin. Sosiaalityöntekijän sijaisena saa toimia lain tarkoittamalla tavalla ainoastaan yliopistojen sosiaalityön tutkinto-opiskelijat ja enintään vuoden määräajan.

Sosiaalityöntekijän sijaistamista koskevan pykälän täsmentynyt tulkinta on näkynyt yliopistoissa opiskelijoiden lisääntyvinä ohjaustarpeina ja opintojen vauhdittamispyrkimyksinä, joihin yliopistot ovat vastanneet. Muun muassa pro gradu -tutkielmaseminaareihin on ilmoittautunut ennätysmäärä opiskelijoita.

Vuonna 2023 valmistui edellisvuotta selvästi enemmän sosiaalityön maistereita (YTM/VTM), jotka saavat sosiaalityöntekijän kelpoisuuden. Odotettavissa on, että myönteinen kehitys jatkuu edelleen tulevien vuosien aikana huomioiden myös vuosina 2020–2022 tehdyt sosiaalityön koulutuslaajennukset.

Sosnetin koulutusvastuuyliopistojen professorikunnasta koostuvan johtoryhmän näkemyksenä on, että **hyvinvointialueiden sosiaalityöntekijäpulaan ei ole tarkoituksenmukaista hakea ratkaisuja sosiaalityöntekijän sijaisena toimivien kelpoisuusehtoja väljentämällä**. Huomioiden sosiaalityöntekijän työn vaativuus ja vastuullisuus, ei avoimessa yliopistossa tai sivuaineena suoritettuja opintoja voi pitää mitenkään riittävinä opintoina sosiaalityöntekijän vaativissa tehtävissä toimiseen. Avoimessa yliopistossa ei voi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta suorittaa 12 §:n edellyttämää käytännön harjoittelua, jonka lisäksi huomionarvoista on se, ettei avoimeen korkeakouluopetukseen voida voimassa olevien säädösten perusteella soveltaa asiakasturvallisuutta ja opiskelun turvallisuutta varmistavia ns. SORA-säädöksiä. **Lisäksi on syytä huomata, että 12 §:n mukaisesti tilapäisesti sosiaalityöntekijänä toimivia opiskelijoita ei rekisteröidä, eivätkä he ole laillistettujen sosiaalityöntekijöiden tapaan aluehallintovirastojen ja Valviran ammattihenkilövalvonnan piirissä**. Koulutusratkaisuisia on välttämätöntä huomioida asiakasturvallisuus, palvelujen laatu ja myös työyhteisöjen toimivuus. Kuten edellä on todettu, sosiaalityöntekijän ammatti edellyttää yliopistollista tutkintoa. Kyse ei ole professiosta, johon riittävän pätevyyden voi hankkia suorittamalla mitä tahansa opintoja avoimessa yliopistossa.

Sosiaalityön koulutusta on laajennettu merkittävästi viimeisen vuosikymmenen aikana kaikissa kuudessa koulutusvastuuyliopistossa. Yliopistot ovat valmiita keskustelemaan edelleen koulutusmääristä, joihin toivotaan pitkän aikavälin suunnitelmaa ja resurssointia. Lisäksi keskustelua toivotaan ensikertalaiskiintiöistä sekä yliopistojen rahoitusmallista pelkän maisterintutkinnon suorittavien opiskelijoiden osalta. Kelpoisuusehdot täyttäviä sosiaalityöntekijöitä valmistuu vuosittain lähes 400. **Sosnet kannattaa, että sosiaalityöntekijäpulaan haetaan aktiivisesti ratkaisuja työelämää, työoloja ja tehtävärakenteita osaamisperustaisesti kehittämällä**. Työolosuhteiden parantaminen edellyttää toimenpiteitä erityisesti ammatillisen johtamisen, työnohjauksen ja mentoroinnin käytäntöihin. Sosiaalityön koulutukseen on paljon hakijoita, mutta jo opiskeluaikainen työkokemus saa osan opiskelijoista harkitsemaan hakeutumista pois asiakastyöstä heti valmistuessa. Tämä on tärkeä huomio, eikä tilannetta korjata kelpoisuuksia muutamalla tai aloituspaikkalisäyksillä.

Työntekijöille tarvitaan myös selkeitä näkymiä urapolkuihin, joiden osalta tärkeää olisi saada vakanssirakenteet myös erikoissosiaalityöntekijän tehtäviin. Lisäksi hyvinvointialueille tarvitaan yliopistojen ja hyvinvointialueiden ns. kaksoistehtäviä, jolloin saadaan paras mahdollinen hyöty käytännön, koulutuksen ja tutkimuksen tiiviistä yhteistyöstä. Nämä toimenpiteet tukisivat osaamisen heikentämisen sijasta osaamisen vahvistamista terveydenhuollon käytäntöjä vastaavalla tavalla. Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä hallitusohjelmaa toteuttava *Hyvän työn ohjelma* antaa mahdollisuuden monen tasoiseen kehittämistyöhön myös sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden osalta. **Lisäksi on helpotettava ns. alanvaihtajien sosiaalityön opintoja palauttamalla aikuisopintotuki ja korvaamalla täysimääräisenä myös opiskelijan toisen rinnakkaisen tutkinnon suorittaminen yliopistojen tutkintoperustaisessa rahoitusmallissa**.

Sosnet on tyytyväinen sosiaalityön tutkimusrahoituksen vahvistamiseen (sosiaalityön yliopistotasoinen tutkimusrahoitus ja Monitieteinen sosiaalipalveluiden tohtoripilotti). Tällä toimella mahdollistetaan tutkimusperustainen työnkehittäminen ollen yksi vetovoimatekijä alalle hakeutumiseen ja alalla pysymiseen.

Sosnetin johtoryhmä haluaa jatkaa hallituksen ja ministeriöiden edustajien sekä sosiaali- ja terveystieteiden kanssa keskustelua niistä tavoitteista ja toimenpiteistä, joilla sosiaalityöntekijöiden saatavuutta voitaisiin parantaa hyvinvointialueilla.

Helsingissä, Jyväskylässä, Kuopiossa, Rovaniemellä, Tampereella ja Turussa 26.4.2024

Aini Pehkonen
Sosiaalityön professori
Itä-Suomen yliopisto
Sosnetin johtoryhmän puheenjohtaja

Heli Valokivi
sosiaalityön professori
Jyväskylän yliopisto
Sosnetin johtoryhmän varapuheenjohtaja

Merja Laitinen
sosiaalityön professori
Sosnetin koordinaatiovastaava
Lapin yliopisto

Maija Jäppinen
Sosiaalityön apulaisprofessori
Helsingin yliopisto

Ilse Julkunen
Sosiaalityön professori
Helsingin yliopisto

Katja Kuusisto
Sosiaalityön professori
Tampereen yliopisto

Johanna Kallio
Sosiaalityön professori
Turun yliopisto

Sanna Lähteinen
Koulutuspäällikkö
Sosnet, Lapin yliopisto